De kwartel *Coturnix coturnix* als slachtoffer van een lokroep uit de zee

Ate Dijkstra

Kwartellokfluitje werden gemaakt van de beenderen van allerhande dieren, maar één fluitje, afgebeeld op een 17e eeuws stilleven was moeilijk te herleiden tot een dierenbot. Dit bleek dan ook gemaakt van een kreeftenschaar.

In de vorige Drentse vogels is aandacht besteed aan de kwartel als jachtwild (Dijkstra 2002). Om kwartels te lokken gebruikte men een kwartelfluit. Bij het artikel staat een afbeelding met het onderschrift: Vogel (kwartel?)fluitjes met een blaasbalg op een stilleven van Pieter van den Bosch (*c.* 1613- na 1660). Die afbeelding kwam ik tegen in het boekje "Opgedolven Klanken" (Tamboer 1999). De reden van het vraagteken was dat één van de afgebeelde fluitjes (de linker) een uiterlijk heeft dat ik niet kon plaatsen. Kwartelfluitjes werden immers gemaakt van een bot van een hond, geit, haan, kalkoen of gans. Ook reiger- en ooievaarstelten, hazenpootjes en de botten van een krolse kater werden ervoor gebruikt. Op de botten van de krolse kater kom ik later terug. Het afgebeelde fluitdeel lijkt echter meer op een schedeltje met tandjes of een bewerkt stukje bot (Figuur 1). Eén en ander hield me bezig. Was het een kwartelfluit of was het een fluit om andere vogelsoorten te lokken? De oplossing van het raadsel kwam ik tegen in het boek "Vincken moet men met vincken locken" (Matthey 2002). Dit lezenswaardig boek behandelt vijf eeuwen vangst van zangvogels en Kwartels in Holland. Daarin wordt geciteerd uit een brief die de Haagse advocaat Adriaen van der Goes in 1659 schreef aan zijn broer Willem. Hij schrijft over de kwartelfluit:

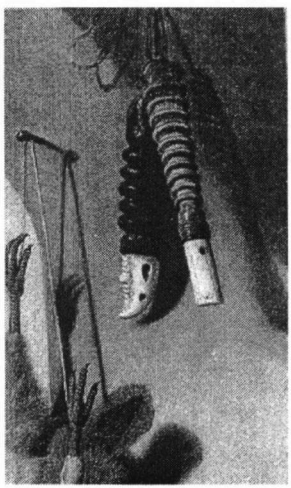

Figuur1. Twee kwartelfluitjes afgebeeld op een schilderij van Pieter van den Bosch (ca. 1613- na 1660). Het linkse kwartel-fluitje is gemaakt van het bovenste deel van een schaar van een zeekreeft. Bron: Tamboer (1999). *Two quail whistles at the painting by Pieter van den Bosch (c 1613 after 1660). The left whistle is made of the opper part of a Lolster claw.*

"Dat met de kreeftetand is heel gemackelyck te steeken (= bespelen), voor iemant die maer enige kennis heeft can het beesigen tot een wecker ende oock op de voorstem (= het lokken op korte afstand), soo de lieffhebbers dat noemen, dat is, als stillekens maer geroert (=beroerd bespeeld) wert voor een cleijn been om aen het lijff te locken; het ander is een cattebeen, dat meede heel goet is, maer moet ment kennisse gehandelt werden en volgen de quartels daer seer wel op. (...) De losse creefte tanden, die (ik) mede seijnden (=verzend), syn mede heel goet, by namen het grootste van de twee".

In de brief dus staat dat kwartelfluitjes ook werden gemaakt van de scharen van de zeekreeft *Homarus gammarus*)(Figuur 2). Onmiddellijk was duidelijk wat op het schilderij staat afgebeeld namelijk een kwartelfluit gemaakt van een schaar van een zeekreeft. Wie had gedacht dat een landrot als een kwartel verleid kon worden door een lokroep uit de zee geproduceerd met behulp van een kreeftenschaar? Ik in elk geval niet. Over verleiden gesproken.. Aan bepaalde vogels werd een meer als normale geslachtsdrift toegeschreven. Het Nederlandse "vogelen" en Duitse "vögeln" hebben dan ook een erotische betekenis. Ook de kwartelvangst was onderwerp voor erotische ontboezemingen zoals blijkt uit een gedichtje bij een prent uit 1647 (Figuur 3). Verder is er een oude beschrijving voor het maken van het blaasbalgje voor de kwartelfluit waarin staat dat deze het beste gemaakt kon worden van het leer van de schoentjes van een vrouw van lichte zeden (Matthey 2002). Ook het gebruik van de botten van een krolse kater past in dit geheel.

Summary: Quail *Coturnix coturnix* lured by a call from sea.
Quails used to be lured by a whistle made of bones of birds (turkey, heron, stork, goose, cock) or mammals (cat, dog, goat, hare). A painting by Pieter van den Bosch (*c.* 1613- after 1660) shows two quail whistles (Figure 1). The strange form of the left one was puzzling. The answer was given in a book on bird catching in the western Netherlands (Matthey 2002). In a letter (1659) from the Dutch barrister-at-law Adriaen van der Goes, living in The Hague, to his brother a quail whistle is mentioned made from the claw of a Lobster *Homarus gummarus*. And that is exactly what the painting of Pieter van den Bosch shows.

Literatuur

Dijkstra A. 2002. Weispel van kwartelen met vliegnetten en steekgaren of: De Kwartel *Coturnix coturnix* als jachtbuit. Drentse vogels 16: 1-9.

Matthey I. 2002. Vincken moet men met vincken locken, vijf eeuwen vangst van zangvogelsenkwartels in Holland. Historische Vereniging Holland. Uitgeverij Verloren. Hilversum.

Tamboer A. 1999. Opgedolven Klanken, archeologische muziekinstrumenten van alle tijden. Waanders Uitgevers, Zwolle in samenwerking met Drents Museum te Assen (NL), Museactron te Maaseik (B), Staatliches Museum für Naturkunde und Vorgeschichte in Oldenburg(D.) en Nationaal Museum voor Muziekinstrumenten te Poznan (PL).

Adres: Dobbenwal 62, 9407 AG Assen

Figuur 2. Zeekreeft. *Lolster*

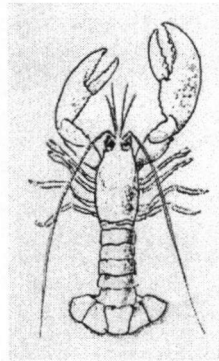

Figuur 3. Hiëronymus Wierix naar Maarten van Cleve, tweede helft zestiende eeuw. Rechts een vogelaar die in het leren zakje van zijn kwartelbeentje knijpt. Het onderschrift legt de meisjes links een dubbelzinnige uitnodiging in de mond: Quakheer helpt ons wieden al soudij t' coren-breken, dan wilt u quackelbeenten eens inde voren-steken. Bron: Matthey (2002).
Hiëronymus Wierix after Maarten van Cleve second half of sixteenth century. On the right a quailhunter, peeping the leather bag of his quail whistle. The subscript tells that the girls on the left invite him to enter his quail bone into the furrow in exchange for helping them with their labour.